

Aanbidding, sport en sosiale kohesie 'n Ruimtelik-liturgiese perspektief

Daléne Flynn

Inleiding

Ronald Grimes sê: “*Ordinary acts, when extraordinarily practised, break open, transforming human conventions and revealing what is most deeply desirable, most cosmically orienting, and most fully human.*” Dit is nie altyd op die oppervlak duidelik wat rituele aan die mens doen en wat die mens aan rituele doen nie. Dit is egter ’n wesentliche deel van mense se alledaagse lewe. Dit help om maniere te vind om op te tree wanneer ’n mens nie weet hoe nie en selfs by tye om die eksistensiële vakuum in mense se lewens te vul. Dit is die bekende in tye van onbekendheid en verskaf ’n gevoel van stabiliteit en beheer.

In Suid-Afrika is daar op die oomblik nie altyd die gevoel van stabiliteit en beheer nie. Die land se statistieke ten opsigte van sosiale kohesie lyk nie goed nie. Sosiale kohesie is die wyse waarop daar binne ’n gemeenskap ruimte gemaak word vir mekaar ten einde individue te laat voel dat hulle aan hierdie gemeenskap behoort en erken word as lede van die gemeenskap.

Sport geniet groot aanhang in Suid-Afrika. Nelson Mandela het gesê dat sport die mag het om te inspireer, om mense byeen te bring en om rasse grense te oorskry. Buiten dat Suid-Afrikaners ywerige sportliefhebbers is toon statistieke dat meer as 80% van die bevolking Christene is. As die mag van sport en die krag van die Evangelie op een of ander manier by mekaar uitgebring kan word sou daar dan nie op ’n meer effektiewe manier ruimte gemaak kon word vir mekaar binne Suid-Afrika nie?

Hierdie studie het gepoog om sport en aanbidding bymekaar uit te bring. Agt ruimtes binne die geografiese gebied van Tshwane is empiries ondersoek. Vier van hierdie ruimtes was sport ruimtes en vier was aanbiddingsruimtes. Die stad is verdeel in die vier windrigtings wes, noord/middel, suid en oos. Hier is telkens een sportruimte en een aanbiddingsruimte geïdentifiseer en ondersoek. Hierdie ruimtes is met mekaar vergelyk en ooreenkomste en verskille is uitgewys. Die ruimtes is ondersoek ten opsigte van ruimtelikheid, liggaamlikheid, kultuur, rituele, tradisies, wêreldbeskouing en godsbeskouing.

Hierdie studie wou verder wys dat die hele lewe ‘heilig’ is aan die hand van *Eksodus* 3:5 waar God vir Moses sê: “Moenie nóg nader kom nie. Trek jou skoene uit, want die plek waarop jy staan, is gewyde grond.” Moses moenie sy skoene uittrek omdat God heilig is nie maar wel omdat die plek waarop hy staan heilig is. God se heiligheid sluit nie plek uit nie maar juis in. As mense se

* D.S. FLYNN: *Aanbidding, sport en sosiale kohesie: ’n ruimtelik-liturgiese perspektief*. Date of defense: June 30, 2015, University of Pretoria, South-Africa. Supervisor: prof. dr. C. Wepener. E-mail: dalene.flynn@up.ac.za.

rituele binne die erediens vir ons as teoloë belangrik is, is hulle rituele buite die erediens ook belangrik. Binne hierdie studie word dit ernstig opgeneem. Kennis van die rituele en van dit wat gebeur binne sport ruimtes is nodig ten einde by 'n plek te kom waar daar gesê kan word: “Ek kom na jou toe dáár waar jy gemaklik is en dan kan ons saam kerkwees.” Só word daar ruimte geskep vir mekaar.

Hoofstuk 1 gee die agtergrond en persoonlike motivering wat aanleiding gegee het tot hierdie studie. Die doelstelling, probleemstelling, vraagstelling en metodologie van die proefskrif word gestel en bespreek. Die twee hoofvrae wat gestel is, is die volgende: Wat gebeur binne die liturgiese ruimte van die agt geïdentifiseerde kerke en stadions ten opsigte van geloofsoortuigings, gedrag en behoort? Hoe word daar binne hierdie onderskeie ruimtes ruimte gemaak vir mekaar? Verder is daar gevra of die wyse hoe daar teenoor mekaar opgetree word wanneer daar aanbid en sport beoefen word, ons kan uitbring by 'n nuwe of verbeterde vorm van behoort (sosiale kohesie)? My werkhipotese was dat die wyse waarop daar ruimte gemaak word vir mekaar, kan meehelp om 'n model vir sosiale kohesie te konstrueer.

Hierdie studie is binne Praktiese Teologie gedoen. Die subdissipline waarbinne ek gewerk het, is Liturgie. Liturgie is die sleutel tot die kerk se identiteit, etos en oriëntasie tot God en die wêreld. Dit bestaan onder meer uit drie benaderings of onderafdelings: liturgiese geskiedenis, liturgiese teologie en rituele studies. My navorsing pas in by rituele studies maar sluit nie die ander twee benaderings ten volle uit nie. 'n Interdissiplinêre benadering is gevolg aangesien geen enkele perspektief die verskillende kwessies wat ondersoek is doeltreffend kon aanspreek nie. Teorieë vanuit verskillende wetenskappe is soos nodig gebruik ten einde tot 'n beter verstaan te kom en die kwessies wat aangespreek is te probeer verduidelik. Ek het gebruik gemaak van kwalitatiewe navorsing omdat die epistemologie wat onderliggend is hieraan ons uitbring by drie tipes kennis wat relevant is vir prakties-teologiese navorsing: kennis van die ander, kennis van die fenomeen, reflektiewe kennis.

Aangesien ruimtelikheid belangrik is vir hierdie studie het ek ook gewerk met die *trialectics* van ruimtelikheid soos ons dit kry by Lefebvre en Soja. Die eerste ruimte (*first space*) is *perceived space*. Dit is gematerialiseerde, sosiaal geproduseerde ruimte. Die fisiese ruimtes wat in hierdie studie ondersoek is sal hier inpas. Dit gaan hier oor die uitkoms van menslike aktiwiteit, gedrag en ervaring. Die tweede ruimte (*second space*) is die bergplek van epistemologiese krag. Hier gaan dit oor verstandelike ruimtes, met ander woorde die interpretatiewe en normatiewe interpretasie van die data. Dit is die primêre ruimte van utopiese denke en visie, gekonseptualiseerde ruimte. Die derde ruimte (*third space*) verskil van die ander twee maar sluit hulle ook in. Teenstaande/teenoorgestelde ruimtes kan hier geskep word. Dit is die ruimte van waar gepoog kan word om alle ander ruimtes te verstaan en te transformeer. Dit is die ruimte van radikale openheid, van sosiale stryd indien nodig. Werklike en denkbeeldige is hier verweef.

Hierdie ruimte is lewendig, dit praat. Dit is vloeibaar en dinamies. Dit is hier waar transformerende aksie plaasvind en waar verbeterde praktyke voorgestel word.

Die metodologiese raamwerk wat vir hierdie studie gebruik is, is 'n hibridiese model wat saamgestel is uit drie ander modelle – Swinton en Mowat se model wat gebaseer is op die pastorale siklus, Osmer se teoretiese model vir praktiese teologiese interpretasie en Gadamer se hermeneutiese benadering tot Praktiese teologie. Hierdie model neem ook die *trialectics* van ruimtelikheid in ag en lyk as volg:

Sien (waarneming), eerste ruimte → dieper kyk (interpretasie), tweede ruimte → teologiese refleksie (Skrif en tradisie), tweede ruimte → aksie (verbeterde praxis), derde ruimte.

Hier word konsekwent met interpretasie gewerk maar 'n wye spektrum van kennis vanuit die praktyk word ook ingebou. Formele aandag word aan die praxis gegee deur empiriese ondersoek en dit word hier gedoen by wyse van kwalitatiewe ondersoeke wat die mees gepaste wyse van empiriese ondersoek is binne 'n hermeneutiese benadering. Dit is ook belangrik om in gedagte te hou dat hier binne die unieke konteks van Suid-Afrika gewerk word. Die empiriese versameling van data binne alledaagse situasies is 'n belangrike onderbou van hierdie model. Hierdie taak help ons binne Praktiese teologie om 'n bewussyn en 'n raaksien van wat aangaan rondom ons te ontwikkel. Juis hieruit vloei die hermeneutiese proses voort en kan daar begin word om metodes van eksegese op die konteks toe te pas. So word daar beweeg van konteks na interpretasie en terug na konteks (verbeterde praxis).

Hoofstuk 2 gee 'n omskrywing van die belangrikste terme wat in hierdie proefskrif gebruik is, naamlik: aanbidding, sport, sosiale kohesie, ruimtelikheid, liturgie, perichoresis en wêreldbeskouing.

Hoofstuk 3 is die empiriese hoofstuk waarin daar volledige verslag gedoen word oor die data wat versamel is. Vir hierdie studie is daar spesifiek gekies vir 'n sinchroniese snit binne 'n bepaalde tydperk in Suid-Afrika se geskiedenis en binne 'n bepaalde geografiese gebied. Die sinchroniese sisteem van simboliese handelinge binne elke ruimte is gedokumenteer en hierdie data is in die volgende hoofstuk met mekaar vergelyk. So het die ruimtes daar uit gesien:

	Hoog liturgies	Hoofstroom	Middeweg	Charismaties
Geografiese omgewing	Atteridgeville	Arcadia/Hatfield	Centurion	Silver Lakes
Kerk	St. Anne's Catholic Church	Ooskerk (NG Kerk)	Kerksondermure	CRC Pretoria (Christian Revival Church)
Stadion	Lucas Moripe Stadion	Loftus Versfeld	Supersport Park	Silver Lakes Gholfbaan
Sport	Sokker	Rugby	Krieket	Gholf
Span	Mamelodi Sundowns en Supersport United	Vodacom Bulls (Super 12) en Blue Bulls (Currie Beker)	Nashua Titans	Individue

Tabel 1: Die agt fisiese ruimtes van hierdie studie

Die veld-gebaseerde data in hierdie studie is ingesamel deur direkte waarneming en dit is refleksief-etnografies beskryf. Informele gesprekke het tydens alle besoeke aan die verskillende ruimtes plaasgevind en dit is in ag geneem tydens die vergelyking van die data. Foto's is geneem om later weer te bestudeer. Een besoek aan elke ruimte is volledig beskryf en gebruik in die analise en vergelyking. Die data is ook getoets aan eweknieë (*peers*) en hulle insette is verreken.

Hoofstuk 4 doen verslag oor herhalende patrone, kulturele en sosiale prosesse, gedrag en temas wat na vore getree het binne elke ruimte, in die lig van die sentrale probleemstelling en kern konsepte. Nadat dit kortliks en puntsgewys per ruimte weergegee is, is daar gekyk na ooreenkomste en verskille wat na vore getree het binne die ruimtes wat in dieselfde geografiese gebied geleë is. Uit hierdie opsomming van bevindings is die konsepte/temas uitgewys wat verder ondersoek is.

Hoofstuk 5 kyk dieper en ondersoek die ses temas wat uit die data ontleiding na vore getree het. Die ses temas wat ondersoek is aan die hand van verskillende teorieë binne die wetenskappe (teologie uitgesluit) is: ruimtelikheid, liggaamlikheid, kultuur, rituele, tradisie en wêreldbeskouing.

Ruimtelikheid is bestudeer deur middel van teorieë vanuit die antropologie, fenomenologie, rekenaarwetenskap, informatika en argitektuur. Die verskillende bevindings ten opsigte van ruimte en plek is toegepas op die agt ruimtes van hierdie studie. Die betekenis van plek hang saam met die ervaring van plek.

Simboliese en affektiewe kwaliteite speel 'n rol in hoe plek ervaar word. Vervolgens is liggaamlikheid bespreek en die rol wat dit speel tydens aanbidding en sport. Die liggaam is 'n belangrike komponent van alle plek-maak aktiwiteite en sosiale skepping van ruimte. Ruimtes word betree met ons hele menswees. Hierbinne word gepoog om 'n "wêreld" te skep waar ons kan wees. Hier word met mekaar in interaksie getree, mekaar leer ken en die wêreld word deur mekaar se oë gesien. Rituele is die derde element in plek-gesentreerde betekenis konstruksie. Tradisie en kultuur sluit nou aan by rituele en al drie is bespreek. Kultuur is die wydste konteks van menslike gedrag. Rituele vloei voort vanuit kultuur. Die voordele en nadele van rituele is voorgelê. Die verskillende rituele binne elkeen van die agt ruimtes is uitgelig. Hierdie rituele is positief en negatief beoordeel aan die hand van Curzer se raamwerk. Rituele kan geskep maar ook ontvang word vanuit tradisie. Tradisies word in stand gehou deur mense wat kies om binne 'n bepaalde tradisie te staan, dit te onderhou en hulself daardeur te laat definieer. Bewustelike keuse is hier van belang.

Rituele en tradisies het 'n invloed op ons wêreldbeskouing. Aandag is geskenk aan 'n Westerse sowel as 'n Afrika wêreldbeskouing. Die siening van tyd verskil wesenlik binne hierdie twee wêreldbeskouings. Westerlinge dink maklik dat die Westerse konsep van tyd die realiteit is. Binne die Afrika konsep van tyd regeer meganiese stukke (horlosies) nie mense se lewens nie. Die beskouing van plek (grond) verskil ook van mekaar. Binne die tradisionele Afrika beskouing kan grond nie deur 'n individu besit word nie. Dit is gemeenskapsbesit. Grond moet met respek bejeën word. Binne die verskillende ruimtes van hierdie studie speel hierdie twee wêreldbeskouings en tydsbegrip duidelik uit.

Hoofstuk 6 reflekteer teologies oor dieselfde ses temas wat in die vorige hoofstuk geïnterpreteer is vanuit verskillende wetenskappe buite die teologie. Plek speel 'n belangrike rol in die Bybel. Vandag ervaar mense steeds plekke waar jy skielik en kortstondig bewus word van God se teenwoordigheid en nabyheid. Mense skep ook ruimtes waarbinne nadenke kan plaasvind. Dit is egter nodig om tot die besef te kom dat die hele lewe heilig is en dat God orals teenwoordig is. Hy bly egter soms versteek. Net soos die hele lewe heilig en belangrik is, is die liggaam ook belangrik. Liggaam en plek kan nie losgemaak word van mekaar nie. Regdeur die geskiedenis is daar die geneigdheid tot dualisme waar liggaam en gees geskei word en die liggaam as ondergeskik aan die gees beskou word. 'n Integrale siening van die mens is nodig. Die liggaam is nodig om die lewe ten volle te ervaar en so ook om liturgiese rituele te interpreteer. Dit kan nie net met die verstand gedoen word nie. Dit is nodig om die liggaam te verstaan as 'n definisie van die woord sakrament.

Ten opsigte van kultuur was daar 'n tyd in die geskiedenis van die kerk toe Westerse kultuur en Christenskap feitlik sinoniem was. Die Christelike geloof word toenemend uitgedaag om plooibaarheid en geloofwaardigheid te toon binne opkomende en ontluikende kulture. Die oorgrote meerderheid Christene bevind hulself vandag in Afrika, Asië en Latyns-Amerika. Die grootste groei

vind plaas waar die Christelike geloof aanpas by die plaaslike kultuur en tradisies.

Rituele het 'n belangrike rol gespeel in die Ou Testament sowel as in die Nuwe Testament. Rituele speel vandag steeds 'n belangrike rol omdat dit vaste handeling is. Dit kommunikeer dieper as net op 'n kognitiewe vlak. Dit betrek die mens in sy/haar volle sintuiglikheid. Rituele is die bekende in tye van onbekendheid en verandering. Dit verskaf 'n gevoel van stabiliteit en beheer. Die verskillende liturgieë, wat die neerslag van rituele is, en wat binne al agt die ruimtes voorkom, het hier aandag geniet. Daar is gesien dat die herhaling hiervan vastigheid en geborgenheid bied. Dit help mee om die sekulêre en die heilige by mekaar uit te bring. Saam met rituele en liturgie help tradisie om identiteit te vorm. Om gereformeerd te wees beteken om voortdurend te reformeer. Ons staan binne 'n lewende Christelike tradisie. Ons kan voortdurend vernuwe sonder om ons oog van die verlede en tradisies af te haal.

Laastens is daar gekyk na die verskil tussen 'n Westerse en 'n Afrika godsdienbeskouing. In die Westerse wêreld is daar 'n toenemende tendens dat mense hulself beskryf as geestelik eerder as godsdienstig. Daar is ook 'n afname in geloof. In Afrika is daar geensins 'n afname in geloof nie, dit neem toe. Godsdien is vir Afrika Christene 'n lewenswyse. Daar word nie 'n onderskeid gemaak tussen liturgie en lewe en tussen sekulêre en die heilige nie. Ritme en klank, liggaamlikheid, dans en musiek is 'n wesentlike deel van identiteitsvorming. Binne Afrika aanbidding verkry die individu nie net deel aan Christus nie maar ook deel aan mekaar.

Hoofstuk 7 skenk aandag aan sosiale kohesie en hoe dit daar uitsien binne die Suid-Afrikaanse konteks. As 'n belangrike konsep binne hierdie studie dien hierdie hoofstuk as 'n oorgang tussen die interpretatiewe en normatiewe take (wat in hoofstukke vyf en ses aandag geniet het) en die voorstelle vir verbeterde praxis (die pragmatiese taak) in die volgende hoofstuk. In die eerste plek is daar gekyk na die sosiale kohesie barometer wat deur die *Human Sciences Research Council* (HRC) saamgestel is. Die HRC doen grootskaalse beleid verwante, sosiaal-wetenskaplike navorsing vir gebruikers binne die openbare sektor, nie-regeringsorganisasies, en internasionale ontwikkelingsagentskappe. Hierdie barometer wat deur die HRC saamgestel is, toon duidelik dat sosiale kohesie binne Suid-Afrika nie na wense is nie. Die barometer sluit in baie opsigte aan by Maslow se hiërargie van menslike behoeftes. Die verband tussen die twee is uitgewys.

Een van die sosiale kohesie aanduiders is behoort. Dit is vervolgens bespreek. Hier is weereens gesien dat liturgie en lewe nie van mekaar geskei kan word nie. Aanbidding gebeur op alle terreine van die lewe en nie net binne 'n kerkgebou nie. Ware aanbidding is slegs moontlik as daar vir andere omgee word. Gemeenskap is belangrik. Mense wil behoort. Binne gemeenskappe behoort daar ruimte gemaak te word vir mekaar. Diversiteit bestaan steeds maar elkeen word die vrye ruimte gegun om hulself uit te leef, nie ten koste van mekaar nie

maar juis ter wille van mekaar. Tusseninheid (’n neologisme wat deur Snodgrass ontwikkel is) kan hier tot hulp wees. Daar word dikwels vasgekyk in verskille en gedink dat die verskille eers opgelos behoort te word voor daar werklik in mekaar se lewens gedeel kan word. Tog is daar dan ook die moontlikheid dat teenoorgesteldes met mekaar versoen kan word deur die middeweg, die Lig van die werklikheid, sonder dat enige party hul identiteit hoef te verloor. Daar kan heen en weer beweeg word oor die limen waar daar saamgesmelt maar ook uit mekaar beweeg kan word, sonder enige bedreiging. In tusseninheid kan ons mekaar vind.

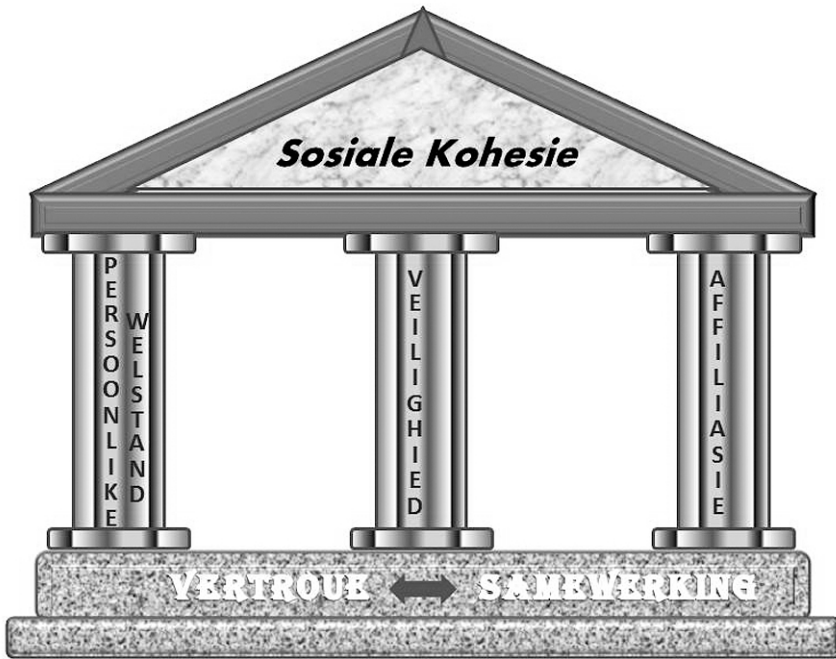
Die begrip Ubuntu en die invloed hiervan binne Suid-Afrika is onder die loep geneem. ’n Persoon wat met Ubuntu leef sal ’n gesindheid hê wat oop is teenoor ander persone. Ware sin en betekenis vloei voort uit wedersydse onderlinge verhoudings. Die individu verryk en ontwikkel die gemeenskap en die gemeenskap verryk en ontwikkel die individu. Saam hou hulle mekaar in stand. Mededeelsaamheid is ’n konsep eie aan Ubuntu maar ook aan die Christelike geloof. ’n Gees van interafhanklikheid is bevorderlik vir samehorigheid en kohesie. Kohesie is die gom wat ’n samelewing byeen hou. Vertroue en betrou-baarheid is noodsaaklik om ’n samelewing te bind. Onbekendheid hou mense op ’n afstand van mekaar. Godsdienst het ’n rol te speel om geloof en vertroue in te skerp. Vertroue sluit aan by ander konsepte soos afhanklikheid, sorg en hoop. Dade speel ’n belangriker rol as woorde. Samewerking is tot almal se voordeel en kan van stapel gestuur word deur ’n handjievol mense binne ’n gemeenskap wat hulself hiertoe verbind.

Hoofstuk 8 stel op grond van die voorafgaande studie verbeterde praxis en aksies voor. ’n Konseptuele raamwerk is saamgestel wat riglyne verskaf om op ’n gestruktureerde wyse aandag te gee aan die praktyke wat van belang is as daar gepoog wil word om sosiale kohesie binne Suid-Afrika te bevorder. Die definisie van sosiale kohesie waartoe daar gekom is, is die volgende: dit is die wyse waarop daar binne ’n gemeenskap ruimte geskep word vir mekaar ten einde individue te laat voel dat hulle aan hierdie gemeenskap behoort en erken word as lede van die gemeenskap.

Die vyf komponente van hierdie model naamlik vertroue en samewerking, affiliasie, persoonlike welstand en veiligheid is elkeen afsonderlik bespreek. Binne elke konsep is daar praktiese voorstelle ten opsigte van verbeterde praxis aan die hand gedoen.

Vertroue is die gom wat die samelewing bymekaar hou. Statistieke toon dat wit en swart mense in Suid-Afrika mekaar nie vertroue nie. ’n Daadwerklike poging sal aangewend moet word om dit te verbeter. Bekendheid met mekaar verbeter vertroue. Daar is aangetoon hoe sport en aanbidding hiermee kan help. Samewerking en vertroue loop hand aan hand. Vertroue skep ruimte. Binne hierdie ruimte kan mense met mekaar saamwerk tot voordeel van mekaar se welstand. As sosiale wesens het mense mekaar nodig. Samewerking vind

makliker binne 'n nie-bedreigende omgewing plaas. Ook hier het die kerk en sport 'n rol te speel en voorstelle is gemaak.

Afbeelding 1: Model vir sosiale kohesie

Affiliësie is die behoefte om saam met ander te wees en om te behoort. Mense sal buitengewone dinge doen ter wille van hul sosiale groepe. Mense voel bemagtig as hulle in belang van die groep kan optree. Mense wil hulself ook graag wy aan iets groter as hulself. Hierdie behoefte kan deur middel van sport aangespreek word. Dit is uitgelig dat mense gemotiveer word deur die dinge wat aan hulle die grootste genot bied. As dit gekoppel word aan God bou dit 'n brug wat lewens kan verander en verbeter. God word aanbid waar ons ook al gaan en wat ons ook al doen. Die kerk kan mense se passies benut en kanaliseer tot voordeel van almal.

Wat persoonlike welstand betref is daar gesien dat elke mens die behoefte het om sy/haar volle potensiaal te bereik. Algehele welstand kan net bereik word deur 'n lewe wat in balans is. Kerk en sport kan help om die mens se eksistensiële vakuum te vul en voorstelle is gemaak.

Veiligheid het te make met fisiese sowel as emosionele veiligheid. Die mens wil sy wêreld verstaan, orden en organiseer. Ten einde dit te kan doen het jy mense rondom jou nodig wat jou ondersteun. Jy wil behoort. Jy het ook nodig om sin en betekenis binne jou lewe te ervaar. Mense voel veilig wanneer hul behoort en hul lewe sin en betekenis het. Geloofsgemeenskappe en sport

ruimtes is ruimtes waar mense kan tuis kom en veilig voel te midde van 'n onveilige wêreld.

Hoofstuk 9 bevat 'n paar slot opmerkings. Hierdie studie is afgesluit met die navorsing wat gekulmineer het in die vorige hoofstuk tot 'n voorgestelde model vir sosiale kohesie en voorstelle vir verbeterde praxis. In hierdie hoofstuk is daar dan net 'n kort vergelyking tussen die *agora* (markplein/sportruimte) en die kerk in Suid-Afrika na aanleiding van 'n insident wat gedeel word. Melding word gemaak van wat tans aan die gebeur is binne sportbedieninge wêreldwyd sowel as die noodsaaklikheid van 'n Geloof anderkant Sondag.

Die bydrae wat hierdie studie wil maak is 'n ruimtelik-liturgiese teologie wat ons met 'n nuwe doel die strate (gemeenskap) in neem. Dit is al in die geskiedenis reggekry wanneer daar met nuwe oë na konteks gekyk is en ek hou twee voorbeelde voor: Joseph Buys se *Crucifixion* en Oskar Kokoschka se *Christ helps hungry children*. Uit dit wat op die oog af geen verband met mekaar het nie verrys kunswerke, beelde, simbole, rituele, handeling wat ons liturgieë kan verryk. Dit moet net raakgesien word (die waarde van empiriese navorsing). Hierdie studie het gepoog om te wys dat deur op 'n nuwe manier na die liturgieë van aanbidding en sport te kyk en dit in verband met mekaar te bring iets kan oop breek vir ons konteks Suid-Afrika waar beide aanbidding en sport van groot belang is. Ruimtes wat vir ons bekend is en waar ons veilig voel. Ruimtes waar ons mekaar kan verdra en verduur en ruimte skep vir mekaar. As ons met nuwe oë na hierdie ruimtes kyk is hier oneindige moontlikhede in opgesluit.

